

Mercè Devesa, vídua de Sagarra

Al Teatre Romea les autoritats han inaugurat una placa per commemorar els vint-i-cinc anys de la mort de Josep M. de Sagarra. Mercè Devesa, la seva vídua, assistí a la cerimònia tal com ens havia anunciat, amb ulleres fosques, que «sempre afavoreixen».

Ell fa vint-i-cinc anys que és mort. Ella en té setanta-sis. Mentiríem si diguéssim que es conserva bé. No es tracta d'això. Mercè Devesa continua sent una senyora guapa i elegant. Cabell ros ben pentinat, llavis rosats de carmí, ungles rosades d'esmalt, ulls lleugerament maquillats de blau-verd. Amb els anys les arrugues s'han anat posant al lloc exacte per descriure el temps viscut, matisant un rostre bonic, senyorívol, despert i indiferent respecte a les coses per les quals és inútil amoinar-se. S'intueix que no ha gastat ni la coqueteria fàcil, ni la picardia; en canvi, segur que ha jugat fort sabent on anava. Això diu la seva mirada fixa, serena i un poc inquisidora.

Quan va començar a festejar amb en Sagarra hi havia qui la feia estranera. Anaven errats, era filla d'Olot. Tots coincidien: «És una noia moníssima». Josep Tarradellas ha descrit aquell amor així, en l'imprescindible llibre *Josep M. de Sagarra vist pels seus íntims*, de Lluís Permanyer: «Recordo que, quan s'esbombà aquell festeig, hi hagué un rebombori gran, sobretot entre les amigues de Sagarra. Va guanyar la Mercè, i jo ho vaig celebrar perquè li tenia molta simpatia. Era molt maca, era una noia que es feia mirar. Foren uns amors molt bonics».

Uns amors molt bonics i molt enraonats. Barcelona va quedar trasbalsada. S'havien ajuntat dos éssers intel·ligents, vitals i sense prejudicis davant la seva felicitat.

—Avui n'ha fet una excepció, no li agraden les entrevistes, no n'ha concedit quasi mai. ¿És tímida?

—No, no sóc tímida. Sóc esquerpa.

—¿Quan va conèixer Josep M. de Sagarra, ja era un solter amb llegenda?

—Una llegenda natural.

—¿No l'espantava enamorar-se d'un home tan navegat?

—Això m'agradava. M'agradava molt que tingués una gran experiència de la vida.

«Entre totes les amigues de Sagarra, va guanyar la Mercè, i ho vaig celebrar».

Són paraules de Josep Tarradellas. Mercè Devesa ens recorda ara moments feliços i anys difícils.

Assumpció Maresma Matas

«Els quatre anys a París van ser els més feliços».

—També s'hauria pogut sentir gelosa.

—De gelosia, gens; perquè, quan va començar a sortir amb mi, mai més res amb les altres.

—La seva relació va ser avançada i poc corrent per a aquella època. En el llibre de Lluís Permanyer explica que van tenir relacions íntimes. Va ser lenta.

—Valenta, no; si de cas, inconscient.

—Vivien junts.

—No. En Josep M. sempre va viure a casa del seu pare.

—Vostè treballava amb en Cambó. Després va treballar a la Generalitat. ¿Com va ser això?

—Sí, jo treballava a can Cambó. Ell tenia de secretari polític Ferran Agulló, i jo feia de secretària d'aquest. Recordo que, quan va guanyar l'esquerra les eleccions, em

va dictar una carta per a en Cambó, que era a Suïssa, la qual deia: «Guanyarem les eleccions per no se quant...». Després, va ser un desastre.

Me'n vaig anar de can Cambó perquè alla treballava matí i tarda. A la Generalitat només treballaven al matí. Jo tenia un oncle carnal, que era d'Esquerra Republicana i feia de director del Parc Zoològic. Era amic d'en Tarradellas i li va demanar si tenia feina per a mi. Ràpidament, vaig entrar a treballar a la Secretaria d'en Ventura Gassol.

—Diuen que era la mimada de la Generalitat.

—Feia el que volia. En Josep em venia a buscar, entrava i sortia quan volia. Era molt feliç.

—¿Com va ser l'enamorament?

—Jo tenia un entusiasme molt gran per en Sagarra. El fet de conèixer-lo em va causar una gran impressió com a persona. Tenia molta conversa, era molt carinyós i tenia una gran tendresa. Era l'home més civilitzat del món, una cosa extraordinària. Una persona educada. Sempre deia: «un gran senyor és l'home més senzill del món».

—Era molt elegant.

—¡Oh! L'elegància. Ell anava molt ben vestit, vestia molt bé. Era un home amb classe. Aquesta paraula ja ho diu tot. Hi ha gent que té classe i una altra que no.

—Torno a insistir. ¿No va ser molt atrevida?

—No teníem prejudicis de cap mena. Ens aveníem molt. Jo tenia vint-i-un anys i ja pensava això. Hi ha gent que és bona i altra que no. La gent que és bona no és la que té prejudicis i va a missa. La bona gent és la que s'avé a l'Evangeli. Hi ha molta gent que són catòlics i... No vaig donar cap importància tot l'enrenou que es va crear a l'entorn nostre.

—Però vostè era d'Olot.

—Això era el que li agradava a ell. Jo havia tingut una infància extraordinària. El meu pare era escultor i professor de l'escola de Belles Arts. Jo tenia deu anys i el meu pare m'ensenyava els impressionistes francesos. Jo reconeixia els estils i coneixia Matisse i els altres pintors. M'he criat en un jardí, i això influeix a tothom. Quan jo li deia a en Josep M. com és tal noia, ell contestava: és una noia de pis. Criar-se en contacte amb la natu-

ralesa és extraordinari, jo n'estic molt contenta.

—*Quan va marxar a França, deien que se n'havia anat perquè no es podia posar camises de seda.*

—Van dir moltes coses que no són veritat. Sagarra se'n va anar perquè el van venir a buscar. Jo estava en el despatx d'en Gassol i en Josep M. em va venir a buscar. En Gassol ens va dir: «Aneu-vos-en, que aquí perilleu». Se'n va anar a Port de la Selva. Alla van anar-hi dos policies de part d'en Gassol per dir-li que s'amagués, que ja l'havien anat a buscar. Es va haver d'amagar a casa del forner del poble. Va passar la frontera vestit de pescador. Mentrestant, jo vaig tornar a Barcelona i vaig estar uns quants dies al despatx d'en Gassol, fins que vaig rebre una carta firmada per Armando Duval —com el de la Dama de les Camèlies— i em deia que anés amb ell.

Vaig comentar-ho a en Tarradellas i em va dir: «Vés, vés». Aquesta és la història tal com va anar, però és cert que es van dir coses «tremendes». A ell, el buscaven perquè era de família noble. En aquella època fins i tot li atribuïen versos que ell mai no va escriure; per exemple, aquell de l'Emigrant.

—*A París es casen.*

—Sí, després d'un mes d'estar a França, ens vam casar. I, de viatges de noces, ens en vam anar a Tahití. Vam estar quatre mesos embarcats.

—*¿Què va significar aquest viatge?*

—Un llibre molt bo, *La ruta blava*, que és un gran llibre. Vivíem en un *bungalow* tocant el mar. Vam fer un viatge a les illes sota el vent... i després vam tornar a París. Els quatre anys de França són els més feliços de la meua vida.

—*Pel que diu, vostè no hauria tornat.*

—A mi, el que m'ha disgustat més a la meua vida han estat els anys de Franco. A París érem tan feliços... Això sí que ho pot subratllar, en Josep M. era un afrancesat, tot el de França l'encantava. Des de la manera com escrivien els francesos, la gran cuina francesa, la gran cultura, les regions. Un entusiasme, que no se'n pot fer ni idea.

—*Doncs, ¿per què van tornar?*

—Per força. Estàvem a Prada. En Cambó se n'havia anat a Buenos Aires. A París havíem viscut de la traducció de la *Divina Comèdia*, que havia pagat Cambó i que, per cert, és perfecta —l'Acadèmia Dantesca de

Florència diu que de totes les traduccions a les llengües llatines és la millor—. En Tarradellas, que també ens havia ajudat, tenia prou feina perquè els alemanys no l'agafessin. No teníem de què viure. Al meu fill li sap ben greu que haguéssim tornat; ara diu que, si hagués anat a l'escola francesa, parlaria francès, escriuria en francès...

—*¿Quan va tornar, com va reaccionar davant el buit que se li va fer?*

—Ell era l'home més tranquil del món, no s'empipava mai. De seguida, es van fer reunions amb la gent de la resistència. Venia en Coll i Alentorn, en Serrahima. En aquella època anava molt al Consolat anglès, a parlar amb el cònsol.

Però, llavors, s'havia de guanyar la vida... i en Fèlix Millet li va fer de mecenes. Va acabar el Poema de Montserrat i, per això, va començar a traduir Shakespeare. Aquestes traduccions van tenir un altre mecenes que no recordo com es deia, però que va acabar per no pagar-li. Aleshores, va continuar pagant en Fèlix Millet, que ja li havia pagat el Poema de Montserrat, que és un poema que els intel·lectuals han deixat de banda. No en parlen. I és un poema de 16.000

versos. En 16.000 versos és natural que n'hi hagi algun de fluix, però n'hi ha de molt bonics. I, a més, d'un catalanisme que no li poden negar. Entre altres coses, la vida era molt cara i li van proposar escriure a *La Vanguardia*, on li pagaven molt bé. Va dir que sí i va escriure en castellà. Com ho havia fet abans de la guerra, però això que escrivís a *La Vanguardia* va fer que molts possessin el crit al cel.

—*Va ser dur.*

—Vivíem al marge d'això. Si de tant en tant no venia algun amic que ens ho deia, no ens n'haguéssim ni asabentat. I en Riba, que en deia tant de mal, i que deia que ens pagaven això i allò, en Josep Maria se'l va estimar fins a l'últim moment. Havien estat molt amics. Recordo que, a l'enterrament d'en Riba, el meu marit era la persona més emocionada.

—*¿Però, què va passar amb l'amistat amb en Riba?*

—Ja ho he dit, eren molt amics; després, quan es trobaven en algun acte, també es feien un gran paper. Però, mira, jo crec que en una cosa que diuen els francesos «Chercher la femme». Això és una veritat com un temple. Ells eren íntims amics fins

que en Riba és va casar, però íntims, una cosa tremenda. El meu marit sempre va dir que en Riba era un home importantíssim, que era l'home més interessant d'aquest país, inclús quan en Riba estava contra ell, el meu marit no es cansava de repetir-ho. L'elogiava molt. Quan es va casar, amistat desfeta.

En Josep Maria ho deia: «Això deu ser allò de «Chercher la femme». Això ha estat la Clementina.

—*¿Vostès es van tractar amb la Clementina Arderiu?*

—Mira, això deu ser veritat, perquè, una vegada, quan ells van passar per París, en Josep se'ls va trobar i els va convidar a sopar. Nosaltres teníem un pis que estava molt bé, en un barri molt elegant, tocant el Bois de Boulogne, perquè en aquell moment el meu marit traduïa *La Divina Comèdia* i en Cambó pagava molt bé. Però, és clar, com a refugiats, ens faltaven moltes coses i, quan va venir l'hora de les postres, jo vaig dir: «Perdona, Clementina, però no tinc coberts de postre». I ella em va respondre secament: «Jo no n'he tingut mai».

—*Amb en Tarradellas van conservar sempre l'amistat.*

—Sí, l'amistat, ja la teníem des de la República. A França, quan érem exiliats, també ens va ajudar. Quan es va morir el meu marit, ens va invitar a Sant Martin Le Beau.

—*També és coneguda la seva relació amb Pau Casals a Prada.*

—Quan es va declarar la guerra, ens en vam anar de París i vam anar a Prada en el mateix hotel on vivia Pau Casals. Cada matí li sentia tocar el cel·lo, era fantàstic, però era un home que no tenia conversa, havia viatjat molt, però no sabia explicar anècdotes.

—*Vivien com a milionaris sense ser-ho.*

—És veritat.

—*¿Com s'ho feien?*

—Miri, quan tenia diners, se'ls gastava. No pensava mai en el dia de demà. Nosaltres els gastàvem: anàvem al millor restaurant, a comprar carniar...

—*¿Com és que tenia mecenatge?*

—Ell no va demanar mai res a ningú. Però, com que havia viscut del teatre, i el teatre català estava prohibit, doncs els seus amics el van ajudar. Tenia molts amics: els Duran i Reynals, i tota aquella gent, en Serra-

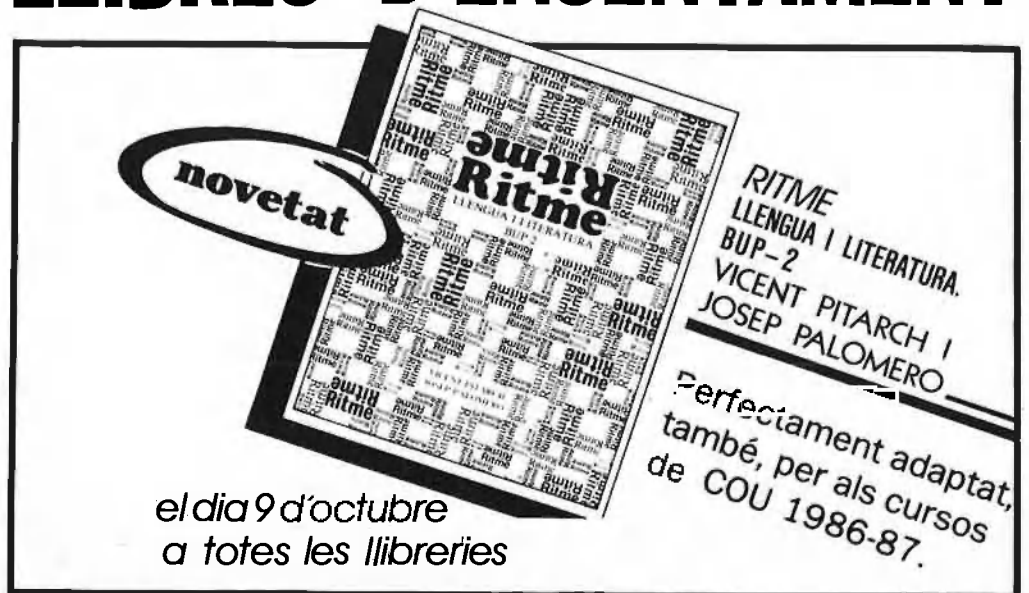
CURS 86/87

EDITORIAL 3i4

LLIBRES D'ENSENYAMENT

CONTACTE
LLENGUA I LITERATURA.
BUP-1
VICENT PITARCH I
JOSEP PALOMERO

ESTIL
LLENGUA I LITERATURA.
BUP-3
VICENT PITARCH I
JOSEP PALOMERO

Moratin, 15 — 46001 València

hima. Precisament, va ser en Serrahima el que va dir a en Millet, que llavors guanyava molts quartos: «Hauries de proposar feina a en Sagarra.

—*¿Van passar algun moment difícil econòmicament?*

—No.

—*Fa vint-i-cinc anys de la seva mort, ¿com viu vostè després d'aquests anys?*

—Conformada. Ara, quan penso que fa vint-i-cinc anys, no me'n sé avenir, em fa l'efecte que en fa tres, perquè sempre és viu: Ara et truquen d'una editorial, els dels drets d'autor...

—*El relleix.*

—La veritat, ara no el lleigeixo, perquè l'he llegit molt.

—*Sembla esberlar-se el silenci que s'ha mantingut sobre el seu marit durant tots aquests anys...*

—Sí, ara ho sembla, sobretot pels diaris d'aquests dies, que fa vint-i-cinc anys de la seva mort. Sembla que hi ha gent disposada a reconèixer-lo, a ell i a la seva obra. En *El País* de l'altre dia, una noia que no sé qui és escrivia que als alumnes de COU no se'ls havia ensenyat Sagarra. Aquesta noia qualificava això d'escandalós. Això em satisfà, que surtin articles com aquest i com el d'en Bru de Sala a *l'Avui*. El meu marit deia: «Quan jo em mori, em faran passar un purgatori tremend, però tornaré a sortir».

—*Però vint-i-cinc anys són molts anys.*

—Són molts anys de silenci. A la Universitat ha existit un silenci total, no parlen mai d'en Sagarra quan parlen de literatura catalana. En Molas, el catedràtic de la Universitat, és un anti-Sagarra tremend. No el conec, però sé que és un anti-Sagarra.

—*Vostè i el seu fill sempre han tingut molt bona relació.*

—Jo i el meu fill ens adorem. Fa quaranta-cinc anys que visc en aquesta casa i una veïna que coneix en Joan des de petit em deia no fa gaires dies: «No he vist cap criatura que tingués una bogeria tan gran per la seva mare com la que té el seu fill». A mi, m'agradaven molt les criatures i estava molt pel meu fill, l'ajudava molt.

—*Josep M. de Sagarra va fer una cosa insòlita o poc usual en el món cultural d'avui en el nostre país. Va fer literatura de gran qualitat i al mateix temps va saber connectar amb el poble. ¿Ho va fer d'una manera premeditada?*

—Ell escrivia tal com li sortia. Era molt estimat i, quan viatjava per tot Catalunya, tothom el reconeixia. Per posar-ne un exemple, nosaltres estu-

«Escriure a "La Vanguardia" va fer que possessin el crit al cel».

DOMÈNEC UMBERT

jàvem a Port de la Selva; doncs, quan es va estrenar *El Cafè de la Marina*, tots els pescadors van llogar un autocar i van venir a veure l'obra. Encara que ara està molt oblidat, em fa l'efecte que a la gent popular li ha arribat la seva poesia i la seva obra.

—*¿Com va ser l'enterrament?*

—Quan es va morir, els elements oficials van creure que havien d'actuar. L'alcalde era en Porcioles. Ell, el capità general i el governador es van personar a casa. Venien cada dos o tres dies. A l'enterrament van enviar la guàrdia muntada i ells van formar part de la presidència, i tot això. Ens van dir que hi havia un resistent que anava apuntant les persones que hi havia. I després, tot ha anat tan diferent de com es pensaven.

—*Ací s'ha avorrit molt.*

—Jo vaig ser molt feliç a París. Es-

taria un mes si expliqués la vida que portàvem allà. Aquí, d'avorrir-me, no m'avorreixo gens, perquè m'agrada llegir. La vida de família em satisfà i m'és suficient. Tin un nét de vint anys que estudia lingüística i s'assembla molt al seu besavi. El meu nét només es preocupa pel món antic, ve a dinar cada dimecres i ens entenem molt. El dissabte, també el passo amb la meua família.

—*Una indiscreció més. ¿A vostè li agrada el Dry Martini?*

—A París sempre preniem un Dry Martini. Amb un, en tenia prou i m'agradava molt, és el còctel que m'agrada més. Però fa vint anys que potser no en prenc, no m'hi atreviria. És boníssim sobretot a França, aquí no tant, perquè el secret del Dry Martini és que estigui molt gelat, i aleshores han de tenir les copes a la nevera, que estiguin ben gelades, perquè, si no, s'escalfa. En aquest bar on anàvem quan visitàvem París, on també anava Sartre i Simone de Beauvoir, el feien molt bo. Cada dia al vespre no me'l treia ningú.

—*¿Ens van tractar amb en Sartre?*

—No, però havíem coincidit.

La conversa es relaxa i Mercè Devesa ens ensenya una fotografia de Lawrence Durrell dedicada: «Vaig passar una època tremenda, amb un entusiasme enorme per ell. Li vaig escriure una carta i em va contestar amb una altra molt simpàtica, on em deia que tenia tres anys menys. No ens coneixem personalment, però encara ens felicitem cada Nadal. No el puc llegir en anglès, però té un traductor francès molt bo».

—*¿I en català l'ha llegit?*

—No lleigeixo mai en català. Ara no hi ha cap autor que m'interessi. Nosaltres teníem una gran amistat amb l'Espriu, però, com ell era un home molt aïllat, no ens veïem gaire. La poesia de l'Espriu està molt bé, però és depriment, no hi ha llum, és tremenda. Parlant de l'Espriu, me'n recordo d'una cosa que és una vanitat meua.

—*A vostè li estan permeses totes les vanitats. Sis plau, explique-la.*

—Li l'explicaré, perquè em va fer gràcia. Quan en Permanyer va publicar el llibre *Sagarra i els seus íntims*, el va enviar a l'Espriu. Ell va contestar en una carta, on deia «La veu més agradable, més sensible, més intel·ligent que vostè amb molta saviesa utilitza, és per al meu gust la de la senyora Sagarra. Diria *chapeau*, si l'expressió no hagués esdevingut tan vulgar». □